

Miklya Zsolt

Kínai felező nyolcas?

Kányádi Sándor *Két nyárfa* és Kovács András Ferenc
Kínai dallam című versének dallamvariációi és párhuzamai

Előképek

Ha minden előzetes készülés nélkül olvassuk el az alábbi versrészleteket, vajon el tudjuk-e dönteni, melyik versrészlet származik a kínai *Si king* gyűjteményéből, a *Dalok könyvéből*¹ Weöres Sándor fordításában, illetve melyiket írta Kányádi Sándor, és melyiket Kovács András Ferenc?²

Röppen a fény, rezzen a fű:
fürgé tücsök dala cerpen ...
Kásavirág, bodzavirág,
árvacsalán haja serken!

Sem a Napot, sem a Holdat
nem látjuk már napok óta,
habarcsával a szürkesség
a kék eget bevakolta.

Jó-fonású sás-bocskorban
járhat a láb hóban, dérben.
A feleség fürgé ujjá
ruhát is tud varrni szépen.

Szél verdesi
az ablakot.
Csak néha látsz
egy kis napot.

Csip a jérce,
vág a szarka,
az én bátyám
cudar-fajta.

Szilvavirág
néz a holdra –
mintha szirma
szellő volna.

1 *Si king*, *Dalok könyve*, Bp., Európa, 1974.

2 Az idézetek forrása a közlés sorrendjében: KOVÁCS András Ferenc, *Kásavirág, bodzavirág*; KÁNYÁDI Sándor, *Lapulnak az őszi lombok*; *Si king* 107, ford. WEÖRES Sándor; KÁNYÁDI Sándor, *Kopár a fa*; *Si king* 49, ford. WEÖRES Sándor; KOVÁCS András Ferenc, *Tótükör*.

Mi az, ami eligazíthat? A téma, a tárgyi és a természeti világ aligha, legalábbis átlagos ismeretekkel. A versforma azonos, fordításban semmilyen különbség nem érzékelhető. A stílus lehet még árulkodó, a beszédmód jelei, de kérdés, hogy ez milyen mértékben utal inkább a fordítóra.

A versforma: felező nyolcas, ami 2 négyes ütemből áll: 4 || 4. A sorközépi metszet olyan erős, hogy leggyakrabban szó-, illetve szintagmahatárra esik, ezért is jöhet belőle létre a négyes sorokra tört változat. A kínai *Dalok könyve* nagyrészt ilyen 4 || 4 versformában íródott, „alighanem a táncmozdulatok szabályossága miatt”.³ A versforma neve *si*, és így néz ki:⁴

49. 鶉之奔奔 CHUN ZI BEN BEN

鶉之奔奔、鵲之疆疆。
人之無良、我以為兄。
鵲之疆疆、鶉之奔奔。
人之無良、我以為君。

Weöres Sándor fordításában a teljes vers így szól. Aki nem ismeri, simán elfogadná, hogy ez egy magyar népdal vagy egy ütempróba a kiadatlan *Magyar etűdök* közül.

Csip a jérce, vág a szarka, az én bátyám cudar-fajta.	Vág a szarka, csip a jérce, az én uram cudar-féle.

A versforma ősi, abban az értelemben, hogy „az állandósuló szótagszám egyik legtermészetesebb nyelvi lehetősége”.⁵ Ezért lehetséges, hogy a különböző népek költészetében hagyományossá vált, egymástól jórészt függetlenül. A *Si king* magyar fordításában is számos felező nyolcasban vagy négyszótagos sorokban fordított dal szerepel, de többek között a *Kalevala* magyar fordítása is felező nyolcasokban szólal meg.

A magyar népdalok között az egyik leggyakoribb versforma a felező nyolcas, iskolapéldája a *Hej, Vargáné, káposztát főz...* és a *Molnár Anna* balladája.⁶ Vagy a *Hallod-e te szelídecске*, amit Kallós Zoltán előadásában ismerünk:⁷

Hallod-e te || szelídecске
Leány vagy-e || vagy menyecske?

3 TŐKEI Ferenc, MIKLÓS Pál, *A kínai irodalom rövid története*, Bp., Gondolat, 1960, 42.

4 *Shi Jing [Book of Odes]*, <https://cti.lib.virginia.edu/shijing/AnoShih.html>

5 KECSKÉS András, SZILÁGYI Péter, SZUROMI Lajos, *Kis magyar verstan*, Bp., Országos Pedagógiai Intézet, 1981, 27.

6 „Jere velem, Molnár Anna! / Rengetegre, hosszú útra. / Nem mehetek, Ajgó Márton! / Vagyon nekem hűtös társam...” (Udvarhelyszék) *Magyar népballadák*, szerk. ORTUTAY Gyula, Bp., Neumann Kht., 2000, <https://mek.oszk.hu/06200/06204/html/manepbal00020.html>

7 KALLÓS Zoltán *kedves dalai*, Bp., Hungaroton, 1984.

Nem vagyok én || szelídecске,
Se leány, de || se menyecske.
Mer' én kerti || virág vagyok,
A harmatért || majd meghalok.
Mer' én kerti || virág vagyok,
A harmatért || majd meghalok.

A dal a mezőségi lassú, úgynevezett „akasztós” tánc dallama, ahol lépéssel is megállítják, megakasztják a mozgást a sorfelezőknél. Ezzel még erősebb hatású a sormetszet, az ütemzáró szótagok pedig jól megnyúlnak, akkor is, ha rövid magánhangzóra végződnek. Ilyesféle hangzás keletkezik:

Hallod-e teee || szelídecскеee
Leány vagy-eee || vagy menyecsкеee?

Két nyárfa

Kányádi Sándor korai költészete is tele van felező nyolcas formával, némelyik egészen népdalhatású. Például:

A mi utcánk || olyan utca,
nem is utca, || csak fél utca.
(*A mi utcánk, 1956*)

Előfordul négyes sorokba tört változat is:

Leng, ringadoz
három fenyő,
rajtuk toboz
sohase nő.
(*Belvárosi udvar, 1958*)

Megfigyelhető a differenciálódás is, ahol a dalforma átlép a táncrenden, és olyan saját, önálló hangként szólal meg, ami már jól felismerhetően Kányádi-hang:

Virágokon mintha járnék,
úgy megyek, akár az árnyék,
mint a szellő, észrevétlen
lopom magam a sötétben,
fejem egyre lejjebb hajtón
eregélek a sánctartón.
A sánc mentén védten-védnek
takarnak a kerítések,

nem áll útba a sövény se:
 – talpamnak jó ismerőse –,
 réseiből kengyelt tartva
 billent át a túloldalra.

(*Virágokon mintha járnék...*, 1952)

Az átbillenés mint határátjárás az egész életmű egyik kulcsszava. A versforma is ilyen billenő, billegő mozgást mutat. Nem véletlen, hogy a Kaláka együttes a mezőségi akasztós dallamával zenésítette meg Kányádi Sándor *Két nyárfa* című versét,⁸ ami szintén kulcsversnek, ikonikus műnek tekinthető.

A felező nyolcas nemcsak alapformaként van jelen a versben, hanem játékba, mozgásba hozza az egész művet. A sormetszetek határán billen át és vissza a jelentés, különösen az ismétlődő első és utolsó versszakban. A billenő-billegő mozgást az ütemhangsúly nyomatéka is elősegíti:

Én sem volnék, || ha nem volnál,
ha te hozzám || nem hajolnál,
te sem volnál, || ha nem volnék,
ha én hozzád || nem hajolnék.

Ha nem volnék, || te sem volnál,
én sem volnék, || ha nem volnál.
 Va^gyunk ketten || ket szép nyárfa,
 s búvunk egy más || árnyékába.
 (*Két nyárfa*, 1958)

A határ, a mezsgye (amit a metszet jelöl) az én és a másik között húzódik, egyszerre elválaszt és összeköt, és nemcsak a két nyárfa árnyékközösségének képével, hanem a hangzás- és a rímjáték segítségével is. Ha megnézzük a sorok metrikáját, tehát a szótagok hosszúsága szerint is megvizsgáljuk a verset, szabályos ritmuskapcsolatokat vehetünk észre. Feltűnően sok a hosszú szótag, három esetben az egész ütemet betölti (dispondeus), két esetben csak az utolsó szótag rövid, ami viszont sorvégen közömbös szótag (anceps), és hosszan is ejthető. Még gyakoribb, nyolcszor fordul elő a ti-tá-tá-tá ritmus, ami egy jambus + spondeus állandó kapcsolata, az 1. epitritus nevű kólon.⁹

Tehát a két szakasz 16 üteméből 13 tipikus, és a fennmaradó 3 sem tér el sokban. Az elnyúló, hosszú szótagú záró sor úgy mondja ki a vers üzenetként is felfogható kulcsgondolatát, hogy szinte látjuk a hangzás által is megnyúló két szép nyárfát és árnyékait:

<u>É</u> n sem <u>vo</u> lnék, ha <u>ne</u> m <u>vo</u> lnál,	— — — — v — — —
<u>ha</u> te <u>ho</u> zzám <u>ne</u> m <u>ha</u> jolnál,	v v — — — v — —
<u>te</u> sem <u>vo</u> lnál, ha <u>ne</u> m <u>vo</u> lnék,	v — — — v — — —
<u>ha</u> én <u>ho</u> zzád <u>ne</u> m <u>ha</u> jolnék.	v — — — — v — —

8 *Kaláka – Kányádi*, Hangzó Helikon, Bp, 2004, 6. dal

9 A görög epitritosz „háromnegyedest” vagy „négyharmadost” jelent, a verslábak moraaránya 3:4, vagy 4:3.

Ha <u>nem</u> volnék, <u>te</u> sem volnál,	u ---- u ----
<u>én</u> sem volnék, ha <u>nem</u> volnál.	---- u ----
Vagyunk <u>kett</u> en <u>két</u> szép <u>nyár</u> fa,	u ---- ---- u
s <u>bú</u> vunk <u>egy</u> más <u>ár</u> nyékába.	---- ---- u

Figyelemre méltó az is, hogy a metszet és a sorvég előtti két szótag mindig hosszú, illetve hosszan ejtjük (anceps). Az ütemek első szótagja viszont gyakran rövid, és ilyenkor legtöbb esetben az úgynevezett „áthidaló dallamemelkedő”¹⁰ segít a nyomatékosításban. Például nem erősebben, hanem azonos erővel, de magasabban ejtjük a „ha te hozzám” „ha”-ját, felemeljük a dallamot, ezzel is kiemelve a verssorok hullámzó szerepét.

A sormetszet tehát a megelőző és az azt követő hosszú-rövid szótagok kontrasztja miatt is erősebb lesz, amit a rímjáték még tovább erősít. A sorfelek ugyanis egymásra felelgetnek, így gyakori belső rímek keletkeznek. Így válnak szövegalkotó társból az életben társak jelölőivé. A vizsgált két szakaszra nézve így alakul a rímek rendje (a belső rímet is jelölve):

Én sem volnék, ha nem volnál,	b a
ha te hozzám nem hajolnál,	c a
te sem volnál, ha nem volnék,	a b
ha én hozzád nem hajolnék.	c b
Ha nem volnék, te sem volnál,	b a
én sem volnék, ha nem volnál.	b a
Vagyunk kettlen két szép nyárfa,	x d
s búvunk egymás árnyékába.	x d

Figyelemre méltó továbbá, hogy míg az első szakaszban a váltogató, helycserélő mozgás a jellemző – a még kialakulatlan, formálódó, egymást kerülgető kapcsolat jelölőjeként –, addig a záró szakaszban kisimul, leegyszerűsödik, kiegyenlítődik a rímjáték is.

A keretező két szakaszban láthatjuk a hosszú szótagok dominanciáját, a hullámzó dallamíveket és a helycserélő, majd helyre kerülő páros rímrendet. Ennyiből is megállapítható, hogy itt a felező nyolcas fogalma már kevés a versforma pontos és árnyalt megnevezéséhez, sokkal komplexebb kölcsönhatásról van szó, ahol a nyomatéktípusok együtt érvényesülnek, így válnak igazán hatékony jelentéshordozókká.¹¹

De mi van a közbülső szakaszokkal? A 2–4. szakaszban felborul a keretező szakaszok rendje, és teljesen másképp szólal meg a szöveg. Hiába is szeretnénk folytatni a megszokott olvasásmódot, nem jön ki, illetve másképp jön ki az ütemek belső ritmusa:

10 László Zsigmond kifejezése, ld. KECSKÉS András, *A magyar vers hangzás szerkezete*, Bp., Akadémiai, 1984, 23–24.

11 A magyar beszéd nyomatékrendjét négy nyomatéktípus alakítja: hangerősség-nyomaték (hangsúly), szótagidő-nyomaték (hanghosszúság, metrika), hangmagasság-nyomaték (hanglejtés, beszéddallam) és hangminőség (hangisméltóds, rímek, hangfestés). Vö. *Uo.*, 42.

Osztódom én, || osztódol te. — — v — || — — — v
Só vagy az én || kenyeremben, — v v — || v v — —
mosoly vagy a || bajuszomon, v — v v || v v v —
könny vagyok a || két szememben. — v v v || — v — —

Köt a véred, || köt a vérem: v v — — || v v — —
szeretóm vagy || és testvérem. v v — v || — — — —
Köt a vérem, || köt a véred: v v — — || v v — —
szeretőd vagy || ok s testvéred. v v — v || — — — —

Szellőm vagy, ki || megsimogatsz, — — — v || — v v —
viharom, ki || szerteszaggatsz, v v — v || — v — —
szellőd vagyok, || ki simogat, — — v — || v v v —
viharod, ki || szétszaggatlak. v v — v || — — — —

Feltűnő, hogy jóval több a rövid szótag, mint a keretszakaszokban. Az állandó verslábkapcsolatok közül a ti-ti-tá-tá (pirrichius + spondeus = emelkedő jónikus) és a ti-ti-tá-ti (pirrichius + trocheus = 3. paión) ismétlődik leggyakrabban, erősen megváltoztatva ezzel a vers hangzását.

A 2. szakaszban még kialakulatlan a metrumrend, de sűrűsödik, és nyugtalanabbá válik a versritmus. A 3. szakaszban aztán kialakul egy szabályos táncritmus a jónikusok feszes ismétlődésével és a ráfelelő ti-ti-tá-ti | tá-tá-tá-tá válasszal. A feszültség a 4. szakaszban a szellő-vihar, simogatás-szaggatás ellentétében ér tetőpontra, és a feszültség fenntartásában az aprózó, rövid és a nyújtó, hosszú szótagok váltakozásának is fontos szerepe van, egészen a „szétszaggatlak” dispondeusáig.

Ezután jön a záró, keretes szakasz kiegyenlítő nyugalma.

Látjuk tehát, hogy a hangzás milyen fontos szerepet tölt be a szövegkarakter kialakításában, s egy ilyen egyszerűnek tűnő versformában, mint a felező nyolcas, sem mindegy, hogy a 4 szótagú ütemet milyen hosszúságú szótagok és milyen sorrendben töltik ki. Ez a vers is megmutatja, hogy a 4 szótag metrikájának erős hang- és hangulatfestő értéke van, ami ütemegységenként érvényesül.

A *Két nyárfa* szakaszait jellemző, drámai hatást közvetítő táncrend és metrika összefoglaló vázlatban:

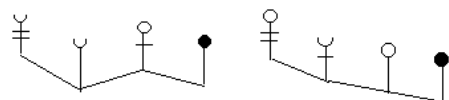
- 1. szakasz:** egymás méregetése, kerülgetése, lassú, ütemcserélő, több a hosszú szótag (3:4); domináns metrum: 1. és 2. epitritus: „ha nem volnál” (v — — —), „nem hajolnál” (— v — —)
- 2. szakasz:** kilépés a kerékvágásból, zajlás, dinamika, sűrűsödik a ritmus (hosszú/rövid: felefele); nincs két egyforma metrum, mind a nyolc ütem más
- 3. szakasz:** rendeződés, erőteljes, kontúros, feszes táncritmus, hosszú-rövid szótag (9:7); hívó-sor: két emelkedő jónikus: „köt a véred” (v v — —), válasz: 3. paión + dispondeus: „szeretóm vagy” (v v — v) „és testvérem” (— — — —)
- 4. szakasz:** drámai csúcs, ellentétek egymásnak feszülése, sűrű és nyújtott, hosszú-rövid felefele; metrika: , 3. paión: „viharod, ki” (v v — v), dispondeus: „szétszaggatlak” (— — — —)
- 5. szakasz:** kiegyenlítő, vihar utáni új nyugalom, kerülgetés helyett: két nyárfa, mítoszi „egy-más”; metrika: 1. epitritus és dispondeus dominanciája (4-4), mindössze 4 rövid szótag (7:1)

A *Két nyárfa* ritmusképe a nyomatéktípusok együttes jelölésével:¹²

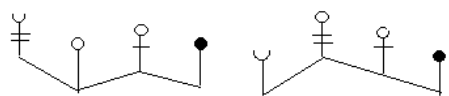
Én sem vol - nék, || ha nem vol - nál,

b || a

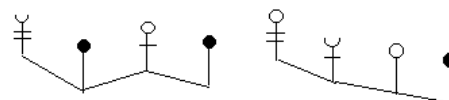
ha te hoz - zám || nem ha - jol - nál,

c || a

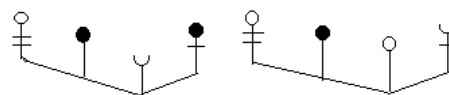
te sem vol - nál, || ha nem vol - nék,

a || b

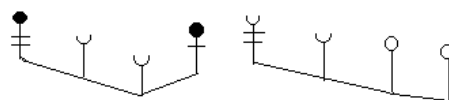
ha én hoz - zád || nem ha - jol - nék.

c || b

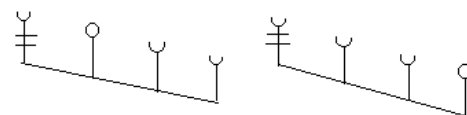
Osz - tó - dom én, || osz - tó - dol te.

b || x

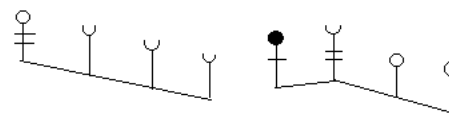
Só vagy az én || ke - nye - rem - ben,

b || a

mo - soly vagy a || ba - ju - szo - mon,

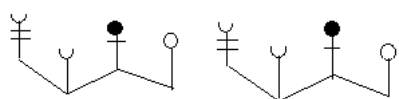
c || x

könny va - gyok a || két sze - med - ben.

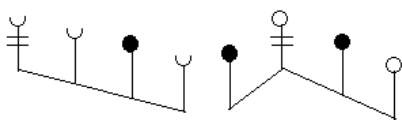
c || a

12 Kecskés András jelölése alapján, némi egyszerűsítéssel. Ld. *Uo.*, 253–257.

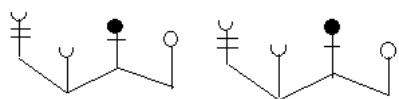
Köt a vé - red, || köt a vé - rem:

b || a

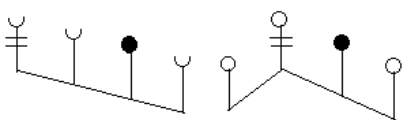
sze-re-tóm -vagy || és test-vé-rem.

c || a

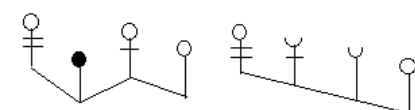
Köt a vé - rem, || köt a vé - red:

a || b

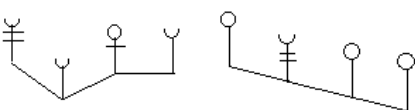
sze - re - tód va || gyok s test-vé-red.

c || b

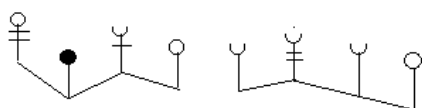
Szel-lóm -vagy, ki || meg-si-mo-gatsz,

b || a

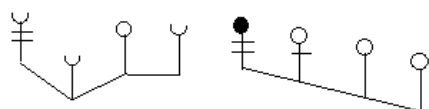
vi - ha - rom, ki || szer-te-szag-gatsz,

b || a

szel-lód va-gyok, || ki si - mo - gat,

x || a

vi - ha - rod, ki || szét-szag-gat-lak.

b || ax

	c a
	c a
	x b
	x b

Kínai dallam

Kányádi Sándor *Két nyárfa* című verséről, főleg az utolsó szakaszáról Kovács András Ferenc *Kínai dallama* juthat eszünkbe, és nem csak a képi-tartalmi összecsengés miatt. A versforma is rokon, felező nyolcas, ami itt két sorba törve karcsúbb versalakot ír ki. A *Kínai dallam*¹³ ugyanakkor sokkal homogénebb hangzású, a *Két nyárfa* utolsó szakaszának nyugalma árad belőle, a dispondeusok elnyújtózó lüktetése. Ha a sorok utolsó, közömbös szótagját is hosszúnak tekintjük, akkor végig a spondeus-hatás érvényesül. Az „egyik” szót is hosszan ejtjük, tehát hangzás szempontjából ezt is spondeusnak tekinthetjük. Csupán egy sor lóg ki így a sorból:

<u>Ö</u> sszé válok.	----
Már <u>nem</u> bánom.	----
<u>Szél</u> vész <u>ráz</u> hat:	----
<u>Van</u> két <u>lán</u> yom!	---v
<u>Egyik</u> <u>nyár</u> fa,	v---v
<u>Másik</u> <u>nyír</u> fa:	---v
<u>Vén</u> <u>törz</u> semben	----
<u>Meg</u> volt <u>ír</u> va!	---v
<u>Ö</u> sszé válok.	----

13 Első megjelenés a Jelenkor 1996/2. számában, majd az *Adventi fagyban angyalok* című kötetben (Pécs, Jelenkor, 1998), (*Fu An-kung után*) alcímmel, szakaszokra törés nélkül.

<u>Már nem</u> bánom.	----
<u>Lombom rezdül</u> :	----
<u>Van két lányom</u> !	---v
<u>Egyik nyírfa</u> ,	v--v
<u>Másik nyárfa</u> :	---v
<u>Tán nem</u> lészek	----
<u>Többé árva</u> ...	---v
<u>Koronámat</u>	vv--v
<u>Égnek tárom</u> :	---v
<u>Összé válok</u> !	----
<u>Van két lányom</u> .	---v

Egyetlen helyen van ütemnyi ritmusváltás (sasszé), ami elég beszédes, és jelentéshordozóvá válik:

Koronámat || Égnek tárom.

Mert mit jelent a korona a fának és a fa képébe bűvő apának? Kiteljesedő ékességét, önnön hatalmi jegyét, amit nem önmagába zár, hanem a két lombosodó lányban magán kívülé tesz, saját koronáját pedig kitarja az égnek, a nála hatalmasabbnak. Összé válik – megöszül mindkét jelentésében: az idői kiteljesedést jelzi a két sarj, a nyárfa és nyírfa lányok *van*-ja, jelenléte. Így az apa „válása” és a lányok „van”-ja kijelentés-értékű:

Összé válok! || Van két lányom.

Érdemes megfigyelni a rímek, ismétlések rendjét is, mert a szövegkompozíció legalább olyan beszédes. Nagybetűs rímjellel vannak jelölve a visszatérő, ismétlődő sorok, amelyek liturgikus keretbe foglalják az üzenetet, amit az apa gondolatban magával „közöl”, és mint egy spirálon haladva, új szinten rendez el magában. Az autokommunikáció tipikus estével állunk szemben, a belső liturgia, egy elengedési szertartás értelmében.¹⁴

Összé válok.	A
Már nem bánom.	B
Szélvész rázhat:	x
Van két lányom!	B
Egyik nyárfa,	C
Másik nyárfa:	C
Vén törzsemben	x

14 Jurij Lotman szerint az autokommunikáció – az ÉN-ÉN csatornán történő belső beszéd – során a személyiség azáltal érik, hogy élményeit új szinten dolgozza fel. Vö. Jurij LOTMAN, *A kommunikáció kétféle modellje a kultúra rendszerében = Kultúra, szöveg, narráció. In Honorem Jurij Lotman*, szerk. KOVÁCS Árpád, V. GILBERT Edit, Pécs, Janus Pannonius Egyetem, 1994, 16–42; <https://de.scribd.com/document/53611019/Lotman-A-kommunikacio-ketfele-modellje>

Meg volt írva!	c
Összé válok.	A
Már nem bánom.	B
Lombom rezdül:	x
Van két lányom!	B
Egyik nyírfa,	C
Másik nyárfa:	C
Tán nem lészek	x
Többé árva...	c
Koronámat	x
Égnek tárom:	b
Összé válok!	A
Van két lányom.	B

Ha kiemeljük a rímképletből kilógó sorokat, ezek logikai sorba rendeződnek. Szembetűnő az is, hogy három esetben soráthajlás történik, és ha a sorpárokat összekapcsoljuk, az olyan jelentéssel bír, ami megint csak üzenetértékű:

Vén törzsemben || Meg volt írva
Tán nem lészek || Többé árva ...
koronámat || égnek tárom

Végül érdemes megtekinteni a liturgikus forma szakaszokra tördelt változatát is (gyerekkiadásokban már így jelent meg a vers), a négy nyomatótípus együttes ábrázolásával, hiszen mindezek együtt hatnak, együtt alakítják ki a vers hangzásvilágát:

Párhuzamok

Mi köze van mindennek a kínai dallamhoz? Csupán a versforma felező nyolcasra emlékeztető, ütemenként sorokra tört változata miatt? Vagy mindez a költői képpel együtt inspirálta a szerzőt, ami a 228. dal párhuzamában sejlik? Az első kötetközlés jegyzete szerint¹⁵ a vers a *Si king* egyik dalán alapul, ami leginkább a 228. dal lehet. Lator László fordításában:

Síkon szép fák, lombjuk tömött. Látom uram – úgy örülök!	Síkon szép fák, lombjuk sötét. Hogy bámulom hírét-nevét!

Síkon szép fák, lombjuk ragyog. Soha, milyen boldog vagyok!	Leglelkemben nagy szerelmem, óva rejtem, nem felejttem!

De a háttérben ott lehet Weöres Sándor *Kínai temploma* is, ami szintén csupa hosszú szótagból áll, egyenletes csengő-bongó hangzást adva a versnek. Itt ugyan más az olvasásmód, az oszlopok szótagszáma és metszete 4|3, de az egymás mellé helyezett négy oszlop kiadja a négy szótagú ütem képét:

Szent	fönn	Négy	majd
kert,	lenn	fém	mély
bó	tág	cseng:	csönd
lomb:	éj	Szép.	leng,
tárt	jó.	Jó.	mint
zöld	kék	Hír.	hült
szárny,	árny.	Rang,	hang.

Szabó Lőrinc hasonló hangzású és logikájú „kínai temploma” – a *Nyár* – viszont már soronként és négy szótagonként olvasható:

15 A jegyzet talányos, részben a forrásra, részben a szerző szerepjátékaira utal: „A vers Fu An-kung egyik hasonló művén, még pontosabban a *Si King* egyik dalán alapul. (Fu An-kung VIII. századi kínai költő; versei főleg az *Orchidea Pavilon* című gyűjteményben maradtak fenn.)” (*Adventi fagyban angyalok*, i. m.)

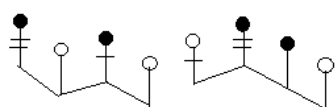
A *Si king* a legkorábbi ismert kínai dalgyűjtemény, az időszámításunk előtt első évezredből, szerzői ismeretlenek. A 8. század pedig a líra „aranykora” Kínában, számos nagynevű költővel, ám nem található köztük Fu An-kung, legfeljebb hasonló hangzású nevű költő, pl. Tu Fu, más néven Tu Kung-pu (712–770). (TÓKELI, MIKLÓS, i. m., 99.) Joggal feltételezhető tehát, hogy a Fu An-kung imitált költői név a KAF kezdőbetűk fordított sorrendjéből képzett név-alakmás.

Nyár.	Kert.	Csönd.	Dél.
Ég.	Föld.	Fák.	Szél.
Méh	döng.	Gyík	vár.
Pók	ring.	Légy	száll.
Jó	itt.	Nincs	más,
csak	a	kis	ház.
Kint	csönd	és	fény.
Bent	te	meg	én.

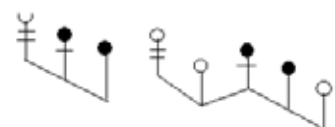
A hosszú szótagoknak tehát olyan hangfestő, hangulatteremtő ereje van, hogy alkalmas egy másik nyelv megidézésére is. A kínai hangzásmotívum így sajátosan összekapcsolódik nyelvünkben a spondeusokkal. A spondeusokkal való játék működteti Kovács András Ferenc *Tibeti gyermekdal* című versét is. Az ütemek fele dispondeus, sőt megjelenik egy 3|5 sormetszetű sortípus, aminek második üteme öt hosszú szótagból áll. Beszédes a hangokkal való zsonglőrködés és a belőle fakadó rímjáték is, változatos belső rímekkel (dőlt betűvel kiemelve a rímelő szavak, szóelemek).

<u>Sz</u> épen <u>kér</u> lek, <u>Nagy</u> <u>Hó</u> démon,	---- ----	d a
<u>Ne</u> <u>fúj</u> j át <u>rozz</u> ant <u>bó</u> démon,	v -- ----	e a
<u>Mert</u> az <u>né</u> kem <u>mag</u> tár, <u>rak</u> tár,	---- ----	b b
<u>Hold</u> naptárral <u>pörg</u> ő <u>kapt</u> ár!	---- ----	b
<u>Benne</u> <u>pré</u> mek, <u>arak</u> , <u>jak</u> vaj –	- v -- v ----	d f c
<u>Jaj</u> , <u>ne</u> érje <u>har</u> ag, <u>vak</u> baj!	- v - v v ----	f c
<u>Ne</u> <u>törj</u> j át <u>kes</u> keny <u>bó</u> démon:	v -- ----	e a
<u>Esd</u> őn <u>esd</u> ek, <u>Szent</u> <u>Hó</u> démon!	---- ----	d a

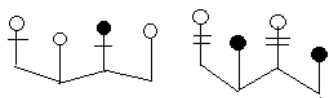
A nyomatéktípusok összevont ábrázolásával:

Szé - pen kér - lek, || Nagy Hó - dé - mon, d || a

Ne fúj j át || roz - zant bó - dé - mon, e || a

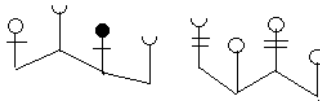
Mert az né - kem || mag - tár, rak - tár, || b b

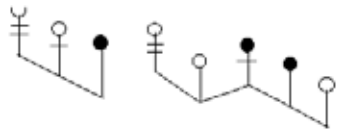
Hold - nap - tár - ral || pör - gő kap - tár! || b

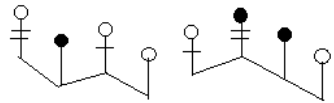
Ben - ne pré - mek, || a - rak, jak - vaj - d || f c

Jaj, ne ér - je || ha - rag, vak baj! || f c

Ne törj át || kes - keny bó - dé - mon: e || a

Es - dőn es - dek, || Szent Hó - dé - mon! d || a

Hasonló hang- és nyelvjáték jellemzi Kovács András Ferenc *Kínai tutajosdal* című versét is, csak itt fordított a rövid-hosszú szótagok aránya: jóval több a rövid szótag, a szótagok 3/4-e rövid. Mindez szabályos rendben, egyfajta munkaritmusban, hiszen a dal a munkadalokat idézi meg. A *Si king* 8. dala Rab Zsuzsa fordításában így szól:

Menjünk, menjünk,
útifüvet csipegessünk,
szedjünk, szedjünk,
jó marokkal tépegessünk.

Menjünk, menjünk,
útifűért a határba,
szedjünk, szedjünk
jó sokat a fűzkosárba.

Szedjünk, szedjünk,
szoknyánkat a korcba gyűrjük,
menjünk, menjünk,
útifüvet abba gyűjtsünk.

Könnyen felismerhető, hogy a páros sorok ritmusa generálhatta a tutajosdal sorait, legfőképpen a 2. sor, ami hangzórövidüléssel így hangzik: *utifüvet csipegessünk*, vagyis: ti-ti-ti-tá ti-ti tá-tá. Innen már csak egy lépés a sorképlet, amire a *Kínai tutajosdal* épül, aminek minden sorát lehet így értelmezni:

Gomolyog a köd a dombon,	v v v v v v --
dana dönög a dorombon,	v v v v v v --
zenebona kel a holdban:	v v v v v v --
fatutajo mat eloldtam.	v v v v v v --

Fatutajo mat eloldtam:	v v v v v v --
tovalebe gek a holdban,	v v v v v v --
dana dönög a dorombon,	v v v v v v --
gomolyog a köd a dombon.	v v v v v v --

Igen ám, de a hosszú fatutajomat szó belsejébe esik így a sormetszet, ami egyszer még elmegy, de a második, tükörhatást mutató szakaszban már két helyen fordul elő. Így a tükörkép felveti az 5|3 sormetszet lehetőségét is:

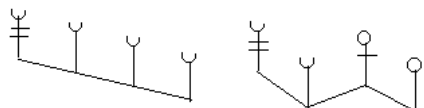
Gomolyog a köd a dombon,	v v v v v v --
dana dönög a dorombon,	v v v v v v --
zenebona kel a holdban:	v v v v v v --
fatutajomat eloldtam.	v v v v v v --

Fatutajomat eloldtam:	v v v v v v --
tovalebegek a holdban,	v v v v v v --
dana dönög a dorombon,	v v v v v v --
gomolyog a köd a dombon.	v v v v v v --

A két metszetvariáns felfogható úgy is, hogy a tükörkép módosul, egyszerre ismétél és változtat, ahogy a munka ritmusa is folyamatos ismétlődésre, mégis új keletkezésére épül.

A metszetvariációval a rímjáték is jobban megmutatkozik. És akkor még nem beszéltünk a hangfestésről, a hangok jellegzetesen ismétlődő, szavakon belüli összecsengéséről, amit csak jelzésértékűen, egy-egy hangcsoportot kiemelve tudunk ábrázolni (*o-ö, d-b, m-n*). (Tanulságos megfigyelni, hogy a most nem kiemelt hangok jelentős része is bekapcsolódik a hangfestésbe, így a *g* vagy a *t*, valamint az *a* és *e* hangok ismétlődése is meghatározó.)

A négy nyomatótípus jelölésével így fest a munkadal képe:

Go - mo - lyog a || köd a dom - bon,

c || a

da - na dö - nög || a do - rom - bon, d || a

ze - ne - bo - na || kel a hold - ban: c || b

fa - tu - ta - jo - || mat el - old - tam. d || b

Fa - tu - ta - jo - mat || el - old - tam: e || b

to - va - le - be - gek || a hold - ban, f || b

da - na dö - nög a || do - rom - bon, e || a

go - mo - lyog a köd || a dom - bon. f || a

Ha a hangfestés, nyelvjáték jellemző példáit keressük a két sorra tört felező nyolcasok világában, nem hagyható ki a sorból Kányádi Sándor *Három székláb* című verse. Domináns metruma szintén a dispondeus, a sorok fele csupa hosszú szótagból áll. Nézzük meg az első, a kulcsszakasznak tekinthető 6. és az utolsó versszakot:

<u>Van</u> egy <u>kisszék</u> ,	v - - -	x
<u>háromlábú</u> ,	- - - -	a

<u>há</u> rom <u>lá</u> ba:	--- <u>v</u>	x
<u>há</u> rom <u>bá</u> bu.	--- <u>v</u>	a
<u>Bi</u> lleg <u>ba</u> llag,	-----	ba
<u>Ball</u> ag <u>bi</u> lleg,	-----	ab
s <u>Bi</u> lleg <u>ba</u> llag	-----	ba
<u>ba</u> llag- <u>bi</u> lleg.	-----	ab
<u>Ked</u> vébe	-- v	x
<u>é</u> képpen <u>jár</u> nak	v -----	a
a <u>ki</u> csi <u>szé</u> k	v v v -	x
<u>gaz</u> dájának.	-----	a

Az utolsó szakaszba még egy ritmus- és metszenváltás is belefér, átbillenés egy másik dallamba és másik nézőpontba: megmutatja a szavakkal, rímekkel, dallammal játszó „gazdát” is, épp csak egy villanásra. Hogy ne legyen kétségünk afelől, miről is szól ez a határon billegő vers.

Végül meg kell említenünk Kányádi Sándor *Két vén fáról* című versét, amiben a két nyárfa kerül újra szerephelyzetbe, áthallással Philémón és Baukis mítoszára, a két hűséges, vendégszerető öreg párra, akik az istenek ajándékeként egyszerre halhattak meg, fává változva. A gondjaikra bízott szentély lépcsői előtt álltak, amikor egyszer csak leveleket vettek észre egymáson, és már csak arra volt idejük, hogy elköszönjenek egymástól. Baukis hársfává, Philémón tölgyfává változott.¹⁶ A versben Zöld Király és Zöld Királyné szerepében jelenik meg az archetipikus pár, s egyben visszaköszön a felező nyolcas társalkotó szerepe: amikor is a sorfelek kiegészítik és úgy ölelik egymást, hogy szín- és árnyékközösségben élnek:

Zöld Király és Zöld Királyné,
 ha fúj a szél, lovagolnak,
 megkergetik, megfuttatják
 hol a napot, hol a holdat.

Zöld Király és Zöld Királyné,
 ha szélcsönd van, álldogálnak,
 nézegetik árnyékát a
 két gyönyörű koronának.

16 TRENYCSÉNYI-WALDAPFEL Imre, *Mitológia*, Bp., Gondolat, 1983, 90.

